

50 ГОДИНИ СЛЕД РУДОЛФ КАРНАП (1891-1970)

Анотация

Рудолф Карнап е една от водещите и може би най-влиятелни фигури на Виенския кръг и философията на логическите позитивисти. Макар че по произход не е еврейин, съдбата му много прилича на евреите учени от Европа преди и по време на Втората световна война. *НОТА БЕНЕ* отбелязва 50-годишнината от кончината на Рудолф Карнап с превод на статията за него в Британската енциклопедия (*Encyclopedia Britannica*; <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Carnap>).

Статията е написана от Брайън Дайгнън, старши редактор в *Encyclopædia Britannica*; неговите предметни области включват философия, право, социални науки, политика, политическа теория и религия. Преводът на статията е дело на Камен Лозев.

Annotation

Rudolf Carnap is one of the leading and perhaps the most influential figure of the Vienna Circle and the philosophy of logical positivists. Although he is not a Jew by birth, his fate is very similar to that of Jewish scholars in Europe before and during WWII. *NOTA BENE* celebrates the 50-th year since the death of Rudolf Carnap with a translation of the article about him in *Encyclopedia Britannica*; <https://www.britannica.com/biography/Rudolf-Carnap>.

The article was written by Brian Duignan, senior editor at the *Encyclopædia Britannica*; his subject areas include philosophy, law, social sciences, politics, political theory, and religion. The translation of the article is done by Kamen Lozev.

РУДОЛФ КАРНАП

Рудолф Карнап, (роден на 18 май 1891 г., Ронсдорф, Германия - починал на 14 септември 1970 г., Санта Моника, Калифорния, САЩ), роден в Германия американски философ на логическия позитивизъм. Има важни приноси към логиката, анализа на езика, теорията на вероятностите и философията на науката.

Образование

От 1910-та до 1914-та година Карнап учи математика, физика и философия в Университетите на Йена и Фрайбург им Брайсгау. В Йена посещава лекциите на Готлоб Фреге, признат след смъртта му за най-великия логик на XIX век. Идеите на Фреге оказват дълбоко влияние върху Карнап.

След като служи в Първата световна война, Карнап получава докторска степен през 1921 г. в Йена с дисертация върху понятието за пространство. Той защитава тезата, че конфликтите между различните теории за пространството, поддържани по това време от учените, са резултат от факта, че тези теории всъщност се занимават с твърде различни предмети на изследване; той ги определя съответно като формално пространство, физическо пространство и интуитивно пространство, показвайки основните им характеристики и фундаментални различия.

Няколко години след това Карнап се занимава с частни изследвания в областта на логиката и основите на физиката и написва редица есета върху проблемите на пространството, времето и причинно-следствената връзка, както и един учебник *Abriss der Logistik* (1929) по символна или математическа логика.

Кариера във Виена и Прага

През 1926 г. Мориц Шлик, основателят на Виенския кръг - малка група философи, математици и други учени, които се срещат редовно, за да обсъждат философски въпроси, - кани Карнап да се присъедини към факултета на Виенския

университет, където скоро става влиятелен член на Кръга. От дискусиите им се развиват първоначалните идеи за логически позитивизъм или логически емпиризъм. Тази мисловна школа основава своята емпирична насоченост върху Дейвид Хюм, шотландски философ от XVII век, и Ернст Мах, австрийски физик и философ. Водещите членове на Кръга, високо образовани и вдъхновени от методите и теориите на съвременната математика и наука, се стремят да развият „научен светоглед“, като издигнат философските изследвания до точността и строгостта на естествените науки. Като едно от средствата за постигането на тази цел Карнап широко използва понятията и техниките на символната логика, предпочитайки ги пред често неадекватните аналитични схеми на традиционната логика.

Карнап и неговите сътрудници установяват тесни връзки със съмишленици в други страни, сред тях и група емпирици, които се организират в Берлин под ръководството на Ханс Райхенбах, изтъкнат философ на науката. Заедно с Райхенбах Карнап основава периодичното издание „Erkenntnis“ (1930–39; основано отново през 1975 г.) като форум на новата „научна философия“.

Основната теза на емпиризма в една позната, но доста неясна формулировка, е, че всички понятия и вярвания, отнасящи се до света, в крайна сметка произтичат от непосредствения опит. В някои от най-важните си творби Карнап се стреми всъщност да даде на тази идея ясна и точна интерпретация. Оставяйки настрана по-скоро като психологически, отколкото като философски проблем въпроса за това как човешките същества стигат до своите идеи за света, той пристъпва към тълкуването на емпиризма като систематично-логическа теза за доказателственото (evidential, свързано със свидетелства) основание на емпиричното знание. За тази цел той дава на проблема характерен лингвистичен обрат, като поставя въпроса как термините и изреченията, които в научния или в ежедневиения език служат за изразяване на твърдения за света, са свързани с онези термини и изречения, чрез които данните от непосредствения опит могат да бъдат описани. По такъв начин емпиричната теза, както Карнап я тълкува и защитава, твърди, че термините и изреченията от първия вид са „редуцируеми“ до тези от втория вид в ясно конкретен смисъл (specifiable sense). Концепцията на Карнап за релевантния смисъл на редуцируемостта (reducibility), която той винаги е излагал с точни логически термини, първоначално е доста тясна, но постепенно става по-либерална.

В първата си голяма творба, *Der logische Aufbau der Welt* (1928; Логическата структура на света), Карнап разработва с безпрецедентна строгост версия на емпиричната теза за редуцируемост, съгласно която всички термини, подходящи за описване на действителни или възможни емпирични факти, са напълно дефинирани чрез термини, отнасящи се изключително до аспекти на непосредствения опит, така че всички емпирични твърдения да бъдат напълно преводими (translatable) в твърдения относно непосредствения опит.

Подтикнат от дискусии със сътрудниците си във Виена, Карнап скоро започва да развива по-либерална версия на емпиризма, която разработва, докато е професор по естествена философия в Германския университет в Прага (1931–35); с пълни подробности тази версия в крайна сметка той представя в своето есе „Проверяемост и значение“ (Testability and Meaning) (1936–37). Карнап твърди, че понятията на емпиричната наука не могат да бъдат напълно дефинирани в чисто опитни термини, но поне могат да бъдат частично дефинирани посредством „редуциращи изречения“ (reduction sentences), които са логически много прецизирани варианти на оперативните дефиниции и на „изреченията от наблюдение“ (observation sentences), чиято истинност може да се провери чрез пряко наблюдение (direct observation). Карнап подчертава, че обикновено такива проверки не могат да дадат строго доказателство или опровержение,

а само повече или по-малко силно „потвърждение“ (strong confirmation) за дадено емпирично твърдение.

Изреченията, които по този начин не водят до наблюдателни последици и следователно не могат да бъдат тествани и потвърдени чрез констатации от наблюденията, се дефинират като емпирично безсмислени. Като се позовават на този критерий за проверяемост (testability criterion) на емпиричното значение, Карнап и други логически емпирици отхвърлят различни доктрини на спекулативната метафизика и на теологията не като неистинни, а като неспособни изобщо да изкажат смислени твърдения.

Карнап твърди, че твърденията от наблюденията, чрез които могат да бъдат проверявани емпирични твърдения, могат да се тълкуват като изречения, описващи пряко и публично наблюдавани аспекти на физически обекти от рода на иглата на измервателен уред, насочваща се към определена точка от скалата, или обект в психологически тест, показващ промяна в честотата на пулса. Всички подобни изречения, отбеляза той, могат да бъдат формулирани в термини, които са част от речника на физиката. Това е основната идея на неговия „физикализъм“, съгласно който всички термини и твърдения на емпиричната наука - от физическите до социалните и историческите дисциплини - могат да бъдат сведени до термини и твърдения в езика на физиката.

В по-късните си трудове Карнап либерализира концепцията си за редуцируемост и емпирично значение още повече, за да даде по-адекватно обяснение на връзката между научните теории и научните доказателства (evidence).

Карниера в САЩ

През 1935 г. Карнап се премества в САЩ. Въпреки че не е еврейин, той не е имунизиран от преследване от страна на нацистите поради неговите социалдемократически политически убеждения. От 1936 г. до 1952 г. служи във факултета на Чикагския университет. През учебната 1940/41 година Карнап е гост-професор в Харвардския университет и е активен участник в дискуссионна група, включваща Бъртранд Ръсел, Алфред Тарски и Уилърд Орман ван Куайн.

Скоро след като отива в Чикаго, Карнап се присъединява към социолога Ото Нойрат, бивш член на Виенския кръг, и към академичен колега, прагматика философ Чарлз Морис, при основаването на *Международната енциклопедия на единната наука* (*International Encyclopedia of Unified Science*), която, започвайки от 1938 г., се издава под формата на поредица от монографии по общи проблеми във философията на науката и по философски въпроси, касаещи математиката или отделни клонове на емпиричната наука.

Още от своите виенски години Карнап се интересува много от проблемите в логиката и философията на езика. Той смята, че философските затруднения често възникват от неразбиране или злоупотреба с езика и че начинът за разрешаването им е с помощта на „логически анализ на езика“. По този въпрос той е съгласен с школата на „обичайния език“ (ordinary language school) на аналитичната философия, която възниква в Англия. Той обаче се различава от нея със своето настояване, че повечето технически въпроси - напр. въпросите във философията на науката или математиката, - не могат да бъдат разглеждани адекватно чрез съображения за обичайната лингвистична употреба, а изискват изясняване чрез позоваване на изкуствено конструирани езици, които са формулирани в логически символизъм и които имат своята структура и интерпретация прецизно определени от така наречените синтактични и семантични правила. Карнап разработва тези идеи и теоретичния апарат за тяхното прилагане в поредица от творби, включително *Logische Syntax der Sprache* (1934; *The Logical Syntax of Language*, Логическият синтаксис на езика) и *Meaning and*

Necessity (Значение и необходимост) (1947). Интересът на Карнап към изкуствените езици включва защитата на международните спомагателни езици като есперанто и интерлингва за улесняване на научната комуникация и за по-нататъшно международно разбирателство.

Една идея в логиката и теорията на познанието, която ангажира голяма част от вниманието на Карнап, е идеята за аналитичността (analyticity). За разлика от радикалния емпиризъм на XIX век на Джон Стюарт Мил, Карнап и други логически емпирици смятат, че твърденията на логиката и математиката, за разлика от тези на емпиричната наука, са аналитични - т.е. истинни единствено по силата на значенията на съставните им термини, - и че следователно могат да бъдат установени априори (без никаква емпирична проверка). Карнап многократно се връща към задачата да формулира прецизна характеристика и теория на аналитичността. Неговите идеи обаче са посрещнати със скептицизъм - сред скептиците е и Куайн, който твърди, че понятието за аналитична истина по същество е неясно и че опитът да се разграничи клас от твърдения, които са верни априори, трябва да бъде изоставен като погрешен.

От около 1945 г. нататък Карнап насочва усилията си все повече към проблемите на индуктивното мислене и на рационалната убеденост (rational belief) и решение. Неговата основна цел е да изгради една формална система от индуктивна логика; нейното централно понятие, съответстващо на това на дедуктивната импликация, би било това на вероятностното имплицитане - или, по-точно, понятие, представящо степента на рационална достоверност или на вероятността, че дадена съвкупност от доказателства (given body of evidence) може да се каже, че съответства на предложена хипотеза. Карнап представя строга теория от този вид в своите *Logical Foundations of Probability* (Логически основи на вероятността) (1950).

В годините от 1952-ра до 1954-та година Карнап работи в Института за напреднали изследвания в Принстън, Ню Джърси, където продължава работата си върху теорията на вероятностите. Впоследствие приема професура в Калифорнийския университет в Лос Анджелис. През тези години и чак до смъртта си, Карнап се занимава предимно с модификация и значително разширяване на своята индуктивна логика.

Превод от английски: Камен Лозев